

Право, икономика, история

ПРИВИЛЕГИИ И ИМУНИТЕТИ НА ДИПЛОМАТИЧЕСКОТО ПРЕДСТАВИТЕЛСТВО

Фахми Юсеф Хадо, докторант

При изясняване същността на дипломатическия статут особено важно значение има изясняването на понятията привилегии и имунитети. Думата „привилегия“ означава изключително право, предимство, преимущество. По своята същност, привилегията е едно допълнително право или нещо, което се предоставя в повече на определено лице или институция в сравнение с онова, което е установено за всички други.¹

Съществуването на дипломатически отношения между две независими държави означава да се разреши на всяка от тях да упражнява определени видове дипломатическа дейност на територията на другата с нейно съгласие. Оттук за всяка независима държава произтича предприемането на съответни стъпки за улесняване и подпомагане на изпращащата държава в рамките на международното право при упражняването на тази дейност по един добър и успешен начин.²

Общата тенденция е извеждане на дипломатическите имунитети от международното право. Източник на тази норма е обичайното право. Несъмнено, въпросът за дипломатическите и консулските привилегии и имунитети се регламентира от международното право.

Тази дейност се опира на характера на ролята, изпълнявана от дипломатическия представител като пълномощник на суверенна държава. При упражняването на своите официални функции и дейности, той се ползва с имунитет в рамките, определени в член 41 от Виенската конвенция за дипломатическите отношения от 1961 г., който гласи, че задължение на всички лица, на които са предоставени такива привилегии и имунитети, е да спазват законите и реда в приемащата страна. В конвенцията се казва също така, че дипломатическите привилегии и имунитети се предоставят не в полза на лицата, а за да се гарантира изпълнението на функциите на дипломатическата мисия като представител на съответната държава. Според някои автори, предоставянето на дипломатическите привилегии и имунитети зависи от приемащите държави.³

Доскоро обичаят е бил основен източник на нормите, отнасящи се до дипломатическите привилегии и имунитети. Изследването на дипломатическите привилегии и имунитети изисква най-напред да изложим различните теории, на които се базира идеята, че дипломатическите пратеници следва да се ползват от привилегии и имунитети, предоставяни им от приемащата страна. Като начало ще разгледаме привилегиите и имунитета на мисиите, а след това и тези на отделните лица.

Теоретични основания за дипломатическите привилегии и имунитети

Специалистите по въпросите на международните отношения се стремят да формулират правни основания за привилегиите и имунитетите, с които се ползват дипломатическите представители. Учените-юристи са на различно мнение относно причините, породили задължението на държавите да предоставят на дипломатическите представители привилегиите и имунитетите, с които последните се ползват. Съществуват три теории, които се занимават с разясняването на този въпрос:

1. Теория за териториалния обхват, която се поддържа от някои прогресивни учени-юристи като Просиус, де Мартез и др.⁴ и се извежда от тезата, че дипломатическият пратеник е представител на държавния глава на своята държава. Теория-

та за териториалния обхват се разпространява през XVI век. Според нея суверенитетът на изпращащата държава се разпрострира върху нейните задгранични дипломатически мисии и представители, като сградите на тези мисии се считат за част от територията на изпращащата държава, а дипломатическите ѝ представители се подчиняват на законите на своята държава, тъй като пребивават на нейна територия.

2. Теория за представителството – според нея дипломатическият пратеник упражнява дейността си от името на своята държава и я представлява, олицетворявайки нейния суверенитет, което изисква от държавата, където е акредитиран, да зачита личността му като олицетворение на този суверенитет. Следователно, той се ползва от привилегиите и имунитетите, приети всъщност по отношение на неговата държава. Тази теория в правната наука е изоставена поради противоречието ѝ със суверенитета на държавата на акредитация, както и поради това, че макар тя да се приема за валидна в случаите на имунитет при изпълнение на официалните функции, то нейната валидност отпада по отношение имунитета на личността на дипломата извън изпълнението на тези функции.⁵

3. Теория за служебната необходимост – според тази теория привилегиите и имунитетите са възприети, за да се даде възможност на дипломатическия представител да изпълнява своите дипломатически задължения свободно и без върху него да бъде упражнявано влияние от страна на държавата, в която е акредитиран. Към тази теория се придържа Монтеско, както и други юристи, според които посланиците са говорители на владетелите, които са ги изпратили при себеравните си. Много от учените-юристи поддържат тази теория като най-приемлива поради съответствието ѝ на реалността.

До подписването на Виенската конвенция за дипломатическите отношения през 1961 г., начините за предоставяне на дипломатически привилегии и имунитети се определят от вътрешното законодателство на държавата на акредитация. Тя има правото по свое усмотрение да предостави или не такива привилегии и имунитети. След подписването на Виенската конвенция от 1961 г. това положение търпи промени – предоставя-

нето на дипломатически привилегии и имунитети е поставено на основата на задължителни международно-правни норми.

Привилегии, предоставяни на дипломатическите представители

Привилегиите се предоставят, за да могат дипломатическите представители да се чувстват независими при упражняването на своята дейност без намеса от страна на приемащата държава. Тези привилегии се състоят в освобождаването на дипломатическите представители от различни плащания към държавата на акредитация на базата на принципа на реципрочността, например освобождаване от данъци, мита и такси, от митническа проверка на багажа, както и съдебен граждански и наказателен имунитет и пр.

Имунитети, предоставяни на дипломатическите пратеници

Както изяснихме по-горе, с предоставянето на привилегии и имунитети се цели главно да се създаде на дипломатическите представители подходящ климат за свободното упражняване на техните правомощия без намесата и влиянието на държавата на акредитация. Отсъствието на такива привилегии и имунитети затруднява изпълнението на мисията на дипломатическите пратеници, което противоречи на нормите на обичайното и международното право.

Що се отнася до неприкосновеността на дипломатическите представители, следва да се отбележи следното:

Неприкосновеност на жилището на ръководителя на дипломатическото представителство

Нормите за неприкосновеност, приложими към сградата на дипломатическото представителство се прилагат и спрямо резиденцията на ръководителя на мисията, която е негово жилище, съгласно чл. 1, ал. 9 от Виенската конвенция от 1961 г. Според конвенцията, жилището на ръководителя на дипломатическото представителство е част от сградите, използвани за целите на мисията и следователно към нея е приложим чл. 22 от същата конвенция, съгласно който резиденцията на ръко-

водителя на мисията се ползва със същата неприкосновеност, както и сградите на самата мисия. Резиденцията се ползва със същата неприкосновеност и когато се намира извън или далеч от сградата или комплекса на мисията, съгласно разпоредбите на чл. 30 от Виенската конвенция от 1961 г.

При посегателство върху жилището на ръководителя на дипломатическото представителство приемащата държава е длъжна да се отнесе към проблема с цялото необходимо внимание като предприеме мерки за отстраняване на причинените вреди и за разрешаване на случая.

Неприкосновени са също така документите на дипломатическия представител, както и неговата кореспонденция и финансови средства в границите, определени в чл. 31, ал. 3⁶, където се регламентира невъзможността за предприемане на каквато и да е изпълнителна мярка срещу дипломатическия представител.

Съдебен имунитет

Член 31, ал. 1 от Виенската конвенция от 1961 г. урежда въпроса за имунитета на дипломатическите представители срещу наказателно и гражданско съдебно преследване. Съгласно алинея 2 на същия член дипломатическите представители се освобождават от задължението да дават свидетелски показания. С други думи, дипломатическият представител съгласно този член има правото да откаже да се яви като свидетел по граждански или наказателни дела, с цел запазване на неговата независимост. Норми относно съдебния имунитет се съдържат и в чл. 32 от Виенската конвенция от 1961 г.

Имунитетите, предоставяни на останалите лица зависи от вида на паспорта, издаден им от изпращащата държава. Титулярите на дипломатически паспорти се третират като членове на дипломатическия корпус и технически аташета.

Виенската конвенция за дипломатическите отношения от 1961 г. предвижда и други улеснения, имунитети и привилегии, които са изредени по-долу.

Улеснения, свързани с функционирането на дипломатическото представителство

1. Тези улеснения се предоставят от приемащата държава, за да се даде възможност на дипломатическото представителство да изпълнява своите функции и задължения. Те са предвидени в чл. 25 от Виенската конвенция от 1961 г.⁷.

2. Член 20 от Виенската конвенция от 1961 г.⁸ се отнася до правото на дипломатическото представителство и на неговия ръководител да поставят на сградата на мисията, на резиденцията на ръководителя на мисията и на превозните средства, с които той се придвижва съответно знамето и герба на своята държава.

3. Член 21 от Виенската конвенция за дипломатическите отношения от 1961 г. предвижда улеснения при намирането на сгради за нуждите на дипломатическото представителство, както и за жилищните потребности на членовете на мисията. Съгласно този член, приемащата държава се задължава да предостави, в рамките на своето вътрешно законодателство, необходимото съдействие при подбора на нужните сгради на своя територия, както и улеснения при настаняването, включително и на членовете на дипломатическото представителство.

4. Член 25 от Виенската конвенция от 1961 г. гарантира правото на свободно придвижване на територията на страната, в която е акредитирано дипломатическото представителство, за всички членове на мисията, при спазване на законите и наредбите, отнасящи се до зоните с ограничена свобода на придвижване и до националната сигурност.

5. Член 27 от Виенската конвенция от 1961 г. се отнася до предоставянето дипломатическото представителство и неговите членове на свобода на комуникациите⁹ за всякакви служебни нужди. На дипломатическото представителство и неговите членове е гарантирано правото свободно да осъществяват комуникация с правителството на изпращащата държава с нейните посолства и консулства по света, като използват всички възможни средства, в това число дипломатическата поща и кодирани съобщения, като инсталирането и използването на безжични системи за комуникация може да става са-

мо с разрешение на държавата, където е акредитирано дипломатическото представителство.

На базата на този член от конвенцията може да се заключи, че дипломатическото представителство има свобода на комуникациите с всички институции, с които желае да комуникира по служебни въпроси, както и свободата да се свързва с държавната администрация и нейните служители, с граждани на своята държава, намиращи се там или в държавата на акредитацията, а така също да комуникира служебно с посолствата и консулствата на своята държава зад граница и с различни международни институции и организации. Комуникациите се осъществяват с всички разрешени средства като телефон, поща, телеграф, факс и телекс.

6. Дипломатическа поща: Използването на дипломатическата поща за кореспонденция е международно признато право, което е част от свободата на комуникация и кореспонденция, предоставяно на дипломатическите представителства. Международното право предвижда определени привилегии и имунитети за дипломатическата поща.

Виенската конвенция за дипломатическите отношения от 1961 г. съдържа текстове, отразяващи единодушната подкрепа на държавите за признаването на тези права. В член 27, ал. 3 от конвенцията се казва, че дипломатическата поща не може да бъде отваряна или задържана. Алинея 4 от същия член уточнява, че пликовете в дипломатическата поща следва да бъдат ясно обозначени и надписани¹⁰ и че могат да съдържат само дипломатически документи и предмети със служебно предназначение. Член 27, алинея 7 разрешава поверяването на дипломатическата поща на пилот на търговски самолет, който има разрешение за кацане на някое от летищата на държавата на акредитацията. Пилотът трябва да бъде снабден с официален документ, в който се посочва броят на пакетите в дипломатическата поща. Той обаче няма статут на дипломатически пратеник.

Специалистите по международно право не са единодушни по въпроса за неприкосновеността на дипломатическата поща. Част от тях считат, че при извънредни обстоятелства

следва да се допусне отваряне на дипломатическата поща – например при злоупотреба. В този случай държавата на акредитация следва да може да протестира и да поиска отзоваване на дипломата, отговорен за злоупотребата и да му нареди на напусне нейната територия.

Друга част от юристите, специалисти по международно право, считат, че Виенската конвенция за консулските отношения от 1963 г. разрешава този въпрос, като запълва празнината, съществуваща в текста на чл. 27 от Виенската конвенция за дипломатическите отношения от 1961 г., постановявайки, че дипломатическата поща не може да бъде отваряна или задържана, освен ако властите в приемащата държава имат сериозни основания да считат, че тя съдържа и друго освен кореспонденция. Отварянето на дипломатическата поща следва да стане в присъствие на упълномощено лице на изпращащата държава, а при отказ от страна на изпращащата държава, дипломатическата поща се връща на изпращача¹¹.

Трета група юристи¹² подкрепят второто мнение като считат, че чл. 35, ал. 3 от Виенската конвенция за консулските отношения от 1963 г. е крачка напред по отношение на Виенската конвенция за дипломатическите отношения от 1961 г. като възпрепятства злоупотребата с дипломатическата поща.

7. Освобождаване от данъци, мита и такси – по въпроса не съществува конкретна норма, но по общо съгласие на страниите дипломатическите представители се освобождават от данъци, мита и такси¹³, като размерът на освобождаването е различен в отделните държави и обикновено се определя от вътрешното законодателство на приемащата държава и по силата на международно споразумение на базата на реципрочността. Някои юристи поясняват, че финансовият имунитет всъщност не се основава на нормите за куртоазия, а е изискване произтичащо от привилегиите приложими към седалището на мисията.

В чл. 23, ал. 1 от Виенската конвенция от 1961 г. е постановено освобождаване на акредитираната държава и нейния глава от всички данъци и такси на национално, регионално и местно равнище, свързани със собствеността или наемните от-

ношения върху сградите, ползвани от дипломатическото представителство.¹⁴

От казаното дотук и от дипломатическата практика и дейността на дипломатическите представители следва, че посланиците и другите дипломатически представители се освобождават от данъците, събирани от приемащата държава, а така също от мита, такси и др.

Що се отнася до митата върху стоките на посланиците и другите дипломатически представители, освобождаването от тях не се предвижда от международното право, а почива върху нормите на куртоазията. Митническите закони в различните страни съдържат норми, регламентиращи този въпрос и съдържащи:

1. Условието за реципрочност¹⁵.
2. Условието внасяните стоки и вещи да бъдат за лична употреба на дипломатическия представител и неговото семейство.
3. Условието внесените вещи и оборудване да бъдат за служебна употреба¹⁶.

На Виенската конференция от 1961 г. редица държави коментират, че освобождаването от мита съгласно чл. 36, не е пречка за приемащата държава да наложи определени ограничения върху количествата стоки, които дипломатическият представител има право да внесе в страната без заплащане на мито.

Привилегии и имунитети, приложими към седалището на дипломатическото представителство

1. *Неприкосновеност на седалището на дипломатическото представителство.* Понятието седалище на дипломатическото представителство включва всички, сгради, части от сгради и прилежащите им терени, в т. ч. жилището на ръководителя на мисията. Съгласно чл. 22 от Виенската конвенция от 1961 г. седалището на дипломатическото представителство е неприкосновено. Служители на държавата, в която е акредитирано дипломатическото представителство могат да влизат в него само със съгласието на ръководителя на мисията¹⁷. Освен това, държавата, в която е акредитирано дипломатическото представителство, е длъжна на осигури охрана на сградите на мисията.

По мое мнение, теоретичното основание за тези привилегии и имунитети се състои в ясната, необходима и логична връзка между правния статут на седалището на дипломатическото представителство и правния статут на лицата, които работят и пребивават в него – ръководителят на мисията и нейните членове.

Неприкосновеността на седалището на дипломатическото представителство остава в сила и в случаите на обявяване на война между изпрацатата и приемащата държава и на скъсване на дипломатическите отношения помежду им. Член 45, ал. 1 от Виенската конвенция от 1961 г. постановява, че в случай на въоръжен конфликт държавата на акредитация е длъжна да зачита и опазва недвижимото имущество на акредитираната държава, а така също нейните финансови средства и архиви.

Сред най-важните привилегии и имунитети, които международното право гарантира по отношение на седалището на дипломатическото представителство с цел неговото опазване, е т. нар. имунитет и неприкосновеност на седалището на дипломатическото представителство, който включва задължението на приемащата държава да не допуска служители на свои институции да влизат там без разрешение на ръководителя на мисията.

2. Право на дипломатическото представителство да предоставя убежище.

Гражданите на приемащата държава могат да търсят убежище в някое от дипломатическите представителства на нейна територия с цел да избегнат някаква опасност¹⁸. Юристите не са единодушни относно това право. Част от тях считат, че мисия, която дава убежище на гражданин на приемащата държава накърнява суверенитета ѝ върху собствената ѝ територия и граждани, което може да доведе до неразбирателство между двете държави, отзоваване на посланиците и скъсване на дипломатическите отношения, доколкото мисията е нарушила разпоредбите на чл. 41 от Виенската конвенция от 1961 г. Този член гласи, че лицата, които се ползват с дипломатически привилегии и имунитети са длъжни да зачитат законите и наредбите на държавата, където е акредитирано дипломатическото представителство и да не се намесват във вътрешните ѝ работи.

По този въпрос е необходимо да се посочи, че принципът за недопустимост на влизането в седалището на мисията без съгласието на нейния ръководител е неоспорим, но от него не произтича непременно правото на ръководителя на мисията да дава дипломатическо убежище в мисията на лице, което приемащата държава желае да задържи по причини които засягат основно самата нея. Всъщност законосъобразността на дипломатическото убежище и допустимостта такова да бъде предоставено на територията на мисията е въпрос, по който съществуват големи разногласия в юридическата наука и практика. Освен това, във Виенската конвенция от 1961 г. въпросът за предоставянето на дипломатическо убежище не се третира, тъй като е трудно да се посочат норми от обичайното право, които могат да послужат за основа за трайното решаване на този проблем.

По наше мнение даването на убежище в дипломатическите мисии на лица – граждани на приемащата държава е пряка и опасна намеса в нейните вътрешни работи, особено когато в резултат на това възникнат недоразумения, рискови действия, а в най-лошия случай – и скъсване на дипломатическите отношения.

3. Неприкосновеност на архивите и документацията

Член 24 от Виенската конвенция от 1961 г. гласи, че архивите и документацията на дипломатическите мисии са неприкосновени където и да се намират – в сградите на мисията или извън тях. Това означава неприкосновеност на съдържанието на архивите и документацията независимо от тяхното местонахождение и обем¹⁹.

От казаното може да се заключи, че въпросът за привилегиите и имунитетите, поради неизброимите конкретни ситуации се урежда както от международното право, така и от политическата воля на държавите.

БЕЛЕЖКИ

- ¹ Машев Димитър, „Дипломатическо право“, С., 1992, с. 80.
- ² Абдулфатах Шипона, „Дипломацията“, 2002, с. 49 (на арабски език).
- ³ Вж. Rousseau С., *Droit international public. Les compétences*, tome III, 3ème édition, Sireix, p. 92.
- ⁴ Мохамед Хафд Жанем, „Международно публично право“, 1977 г., с. 390 (на арабски език). Относно основанията за дипломатическите привилегии и имунитети виж също Машев Димитър, „Дипломатическо право“, цит. източник, с. 82–83.
- ⁵ Виж Виенската конвенция за дипломатическите отношения от 1961 г., чл. 31, ал. 3 и чл. 37.
- ⁶ Виж Виенската конвенция за дипломатическите отношения от 1961 г., чл. 25.
- ⁷ Виж Борисов Орлин, „Международно публично право“, С. 2003 с. 239; Шишков Ангел, „Международно право“, С. 1999, с. 378; Владимир Иванов, „Международно публично право“, С.1998, с. 316–317.
- ⁸ Машев Димитър, „Дипломатическо право“, цит. източник, с. 96.
- ⁹ Пак там, с. 95.
- ¹⁰ Аднан Абубакр, „Дипломатически и консулски отношения“, 1986 г., с. 237 (на арабски език).
- ¹¹ Сухил Фаргина, „Дипломатически и консулски отношения“, 1970 г., с. 56 (на арабски език).
- ¹² Виж Виенската конвенция за консулските отношения от 1963 г., чл. 35, ал.
- ¹³ Вж. Ахмед Хусейн Ибрахим, „Дипломация“, 1976 г., с. 58 (на арабски език); Али Махер Бек, „Международно публично право“, 1923 г., с. 461 (на арабски език).
- ¹⁴ Мохамед Юсеф Алуан, „Международно публично право, дипломация и международни конвенции“, 1978 г., с. 342 (на арабски език).
- ¹⁶ Мохамед Хусейн Омар, „Дипломатическо право“, 1946 г., с. 254 (на арабски език).
- ¹⁷ Виж Машев Димитър, цит. източник, с. 84 и Виенската конвенция за дипломатическите отношения от 1961 г., член 22.
- ¹⁸ Виж Шишков Ангел, „Межденародно право“, цит. източник, с. 378.
- ¹⁹ Виж Виенската конвенция за дипломатическите отношения от 1961 г., член 24.